

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE
غیر دولتی - غیر انتفاعی

گروه علوم قرآن و حدیث
پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از منظر قرآن و سنت

استاد راهنما:

دکتر محمدحسین خلیلی

استاد مشاور:

دکتر حسین شریف عسکری

نگارش:

سیدمحمد مهدی طه حسینی

زمستان ۱۳۹۳

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE
غیر دولتی - غیر انتفاعی

قسم علوم القرآن و الحدیث
رسالة ماجستير

عنوانها

دور المحبة في انتقال المفاهيم الدينية
من وجهة نظر القرآن و السنة

الأستاذ المشرف:

الدكتور محمد حسين خليلي

الأستاذ المستشار:

الدكتور حسين شريف عسكري

اعداد:

سيد محمد مهدي طه حسيني

شتاء ۱۳۹۳ ش

چکیده

رساله‌ی حاضر با عنوان «نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از منظر قرآن و سنت» گردآوری شده‌است. هدف از این تحقیق، دستیابی به راهکارهایی عملی جهت نهادینه کردن عنصر «مهرورزی» در بین مسئولان انتقال مفاهیم دینی بوده و با مراجعه به تفاسیر قرآن (اعم از شیعه و سنی) و نیز کتب روایی دسته اول که شامل احادیث معتبر و مرتبط با موضوع بوده، به بحث پیرامون موضوع پرداخته شده‌است. البته علیرغم کمبود منابع نوشتاری، مقالات و کتب نوشته شده و نیز تکراری بودن مطالب آن‌ها در زمینه‌ی «مهرورزی»، سعی شده تا جامعیت و مانعیت کافی در مطالب حاضر ایجاد شود و در نهایت نتایج مهمی به دست آمده که از آن جمله می‌توان به این نکته اشاره نمود که «مهرورزی» نه فقط یکی از چندین راهکار انتقال مفاهیم دینی می‌باشد بلکه مسأله‌ی تبلیغ دین اسلام فقط و فقط بر پایه‌ی «محبت» و «رحمت» استوار است و در همه‌ی راهکارها باید ابتدا زمینه‌ی «مهرورزی» ایجاد شود و سپس به انتقال مفاهیم دینی پرداخت.

در فصل اول بیان مسأله، اهمیت و ضرورت مسأله، پیشینه، پرسش، فرضیه و روش تحقیق ارائه شده و در ادامه تعاریف اصطلاحات کاربردی نیز آمده‌است.

در فصل دوم «نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از نگاه قرآن» با دو بخش کلی آیات مربوط به مهرورزی خداوند و آیات مربوط به مهرورزی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) مورد بررسی قرار گرفته‌است. در فصل سوم روایات مربوط به «نقش مهرورزی از دیدگاه پیامبر و اهل‌بیت (علیهم‌السلام)» و ذکر نمونه‌های رفتاری و گفتاری ایشان آمده‌است.

فصل چهارم به بررسی «راهکارهای عملی نهادینه کردن مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی» پرداخته و با اشاره به اهداف انتقال این مفاهیم ابتدا راهکارهای نهادینه‌سازی مهرورزی در فرد مبلغ و سپس مسئولان تبلیغ دین و نقش هریک را معرفی نموده‌است.

فصل پنجم نیز خلاصه‌ای از کل مطالب فصول به همراه نتایج به دست آمده را ارائه نموده‌است.

واژگان کلیدی: مهرورزی، محبت، رحمت، انتقال مفاهیم دینی، تبلیغ اسلامی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات	۱
۱.۱. بیان مسأله تحقیق	۲
۲.۱. بیان اهمیت و ضرورت مسأله‌ی تحقیق	۳
۳.۱. پیشینه‌ی تحقیق	۴
۴.۱. پرسش تحقیق	۹
۵.۱. فرضیه‌ی پژوهش	۹
۶.۱. روش تحقیق	۱۰
۷.۱. تعریف مصطلحات	۱۰
۱.۷.۱. «حب» و «محبت»	۱۰
۱.۱.۷.۱. بررسی اقسام «محبت»	۱۱
۲.۷.۱. «مهرورزیدن» و «مهرورزی»	۱۲
۳.۷.۱. «اخلاق»	۱۳
۴.۷.۱. «تربیت»	۱۳
۵.۷.۱. «دین»	۱۵
۶.۷.۱. «مفاهیم دینی»	۱۷
۷.۷.۱. «انتقال مفاهیم»	۱۷
۸.۷.۱. «تبلیغ»	۱۸
۱.۸.۷.۱. نسبت «ارتباط» با «تبلیغ»	۱۹
۲.۸.۷.۱. تفاوت «پروپاگاندا» با تبلیغ اسلامی	۱۹
فصل دوم: نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از نگاه قرآن	۲۱
۱.۲. بخش اول: بررسی آیات مهرورزی خداوند	۲۳
۱.۱.۲. «بسم الله» جلوه‌ی مهر و محبت خداوند	۲۳
۱.۱.۱.۲. «رحمت عام و همگانی»	۲۳
۲.۱.۱.۲. «رحمت خاص و مقید»	۲۳
۲.۱.۲. عدم یأس و نوامیدی از رحمت خدا	۲۶
۳.۱.۲. قلمرو رحمت و مغفرت خداوند	۲۷
۲.۲. بخش دوم: آیات مهرورزی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله)	۲۹
۱.۲.۲. آیات معرفی رسول رحمت	۲۹
۲.۲.۲. خلق عظیم پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله)	۳۱
۳.۲.۲. ره‌آورد خلق عظیم نبوی	۳۴
۴.۲.۲. دلیل رسالت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله)، مهرورزی به جهانیان	۳۴

- ۵،۲،۲. خفص جناح و صفح جمیل پیامبر (صلی الله علیه و آله) ۳۷
- ۶،۲،۲. مهرورزی، راز توفیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ابلاغ پیام الهی ۳۹
- ۷،۲،۲. پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)، مظهر و سرچشمه رحمت ۳۹
- ۳،۲. بررسی اجمالی رفتار تبلیغی پیامبران (علیهم السلام) ۴۱
- فصل سوم: نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از نگاه سنت پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام) ۴۴
- ۱،۳. بخش اول: نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی در سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ۴۷
- ۱،۱،۳. ۱. «تتمیم مکارم اخلاق»، هدف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ۴۷
- ۲،۱،۳. ۲. حسن خلق مایه شباهت به رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ۵۰
- ۳،۱،۳. ۳. روش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای نهادینه کردن عنصر «مهرورزی» در جامعه اسلامی ۵۱
- ۱،۳،۱،۳. ۱. روش های گفتاری ۵۲
- ۲،۳،۱،۳. ۲. روش های رفتاری ۵۴
- ۱،۲،۳،۱،۳. ۱. روز مهر و عطوفت ۵۴
- ۲،۲،۳،۱،۳. ۲. اعجاز محبت ۵۵
- ۳،۲،۳،۱،۳. ۳. مهرورزی و طلب غفران ۵۸
- ۴،۲،۳،۱،۳. ۴. شیفتگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به پیروان و شیفتگی متقابل پیروان نسبت به ایشان ۵۹
- ۵،۲،۳،۱،۳. ۵. سرزنش یار ۶۰
- ۶،۲،۳،۱،۳. ۶. جلب اعتماد افراد ۶۱
- ۷،۲،۳،۱،۳. ۷. برخورد گرم و صمیمی ۶۱
- ۸،۲،۳،۱،۳. ۸. تفقد و احوال پرسی ۶۲
- ۹،۲،۳،۱،۳. ۹. نوازش کودکان ۶۲
- ۱۰،۲،۳،۱،۳. ۱۰. مهرورزی به کودکان در اسلام علت ایمان آوردن یهودی ۶۳
- ۲،۳. بخش دوم: نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی در سیره ائمه اطهار (علیهم السلام) ۶۴
- ۱،۲،۳. ۱. اهمیت مهرورزی به مردم تحت حکومت ۶۵
- ۲،۲،۳. ۲. مهرورزی نسبت به نیازمندان و فقرا ۶۵
- ۳،۲،۳. ۳. مهرورزی به فقیر در اوج فقر و نداری امیر ۶۶
- ۴،۲،۳. ۴. مهربانی امام حسن (علیه السلام) ۶۶
- ۵،۲،۳. ۵. گذشت ۶۶
- ۶،۲،۳. ۶. محبت و علاقه به مردم ۶۷
- ۷،۲،۳. ۷. مسئولیت؛ خدمت، مهرورزی ۶۸
- فصل چهارم: راهکارهای عملی نهادینه کردن مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی ۶۹
- ۱،۴. ۱. اهداف انتقال مفاهیم دینی ۶۸
- ۲،۴. ۲. هنر یا مهارت مهرورزی ۶۹

- ۳,۴,۷۲..... راهکارهای نهادینه کردن هنر مهرورزی در فرد مبلّغ
- ۱,۳,۴,۷۲..... ایمان به خدا و یاد او
- ۲,۳,۴,۷۴..... عمل صالح
- ۳,۳,۴,۷۵..... همنشینی با نیکان
- ۴,۳,۴,۷۶..... جلب محبت خدا و راهکارهای آن
- ۱,۴,۳,۴,۷۶..... معرفه‌الرّب
- ۲,۴,۳,۴,۷۷..... تبعیت از رسول خدا و اهل بیت ایشان (علیهم‌السلام)
- ۳,۴,۳,۴,۷۸..... خالی کردن دل از حب دنیا
- ۴,۴,۳,۴,۷۹..... ایمان و عمل صالح
- ۵,۴,۷۹..... آموزش «هنرمهرورزی» از کودکی
- ۴,۴,۸۱..... عهده‌داران مسئولیت انتقال مفاهیم دینی
- ۱,۴,۴,۸۲..... پدر و مادر
- ۲,۴,۴,۸۲..... آموزگار و معلم
- ۳,۴,۴,۸۳..... مربی
- ۴,۴,۴,۸۵..... روحانیون و مبلغین به‌ویژه امام جماعت مسجد
- ۵,۴,۴,۸۵..... اهل مسجد و نمازجماعت
- ۶,۴,۴,۸۶..... رسانه(اعم از صوتی، تصویری و مکتوب)
- ۵,۴,۸۸..... روش‌های قرآنی در انتقال مفاهیم دینی بر اساس عنصر مهرورزی
- ۱,۵,۴,۸۶..... قول لین
- ۲,۵,۴,۹۰..... قول احسن
- ۳,۵,۴,۹۱..... موعظه و نصیحت
- ۴,۵,۴,۹۲..... اصل آسان‌گیری و انعطاف‌پذیری در تکالیف اسلام
- ۵,۵,۴,۹۲..... اصل عدم تحمیل عقیده
- ۶,۵,۴,۹۳..... اصل تکریم (کرامت انسانی)
- فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری ۹۶
- ۱,۵,۹۷..... خلاصه‌ای از مطالب پایان‌نامه
- ۲,۵,۱۰۳..... نتیجه‌گیری پایانی
- منابع و مآخذ ۱۰۵

فصل اول

کلیات

۱.۱. بیان مسأله تحقیق

مسئله مورد بحث در این رساله، نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی از نظر قرآن و سنت است. مهرورزی از مباحثی است که همیشه مورد توجه ادیان توحیدی و نحله‌های مختلف بشری از جمله مکاتب عرفانی نوظهور قرار گرفته است و بدین وسیله راهکاری مناسب برای تبلیغ عقاید یا انتقال مفاهیم مورد قبول آن دین و یا مکتب بوده و در نتیجه جذب تعداد بیشتر پیروان را به همراه داشته است. اگر با اندکی دقت به دنیای اطراف خود بنگریم، تبلیغات سهمگین مسیحیت را خواهیم یافت که حتی در بین جوامع مسلمان، پرچم مهرورزی و عشق ورزیدن به انسان‌ها را برافراشته و با شعار «دین محبت»، بسیاری از جوانان مسلمان رابه سوی دین مسیحیت سوق می‌دهد. در مورد مکاتب بشری و به خصوص عرفان‌های نوظهور نیز قصه به همین منوال می‌باشد.

در کشور عزیزمان نیز با توجه به رشد قارچ‌گونه‌ی این نوع فرقه‌های دشمن ساخته شاهد پیوستن برخی جوانان به بهانه‌ی مهرورزی بیشتر صاحبان این فرقه‌ها می‌باشیم. آری «محبت و مهرورزی» زمینه‌ی اصلی انتقال بینش‌ها و باورها، اخلاق و گرایش‌ها، رفتارها و هنجارها می‌باشد.

اسلام برنامه‌ی تکامل انسان‌ساز است و اصلی‌ترین عناصر این برنامه مهرورزی است؛ از نظر اسلام «محبت» بیشترین نقش را در سامان‌دهی جامعه‌ی آرمانی انسانی دارد؛ با نگاهی اجمالی به برخی آیات قرآن و روایات، آشکار می‌شود که جامعه‌ی مطلوب انسانی در اسلام جامعه‌ای است که براساس «محبت» مردم نسبت به یکدیگر شکل بگیرد؛ به گونه‌ای که در برخی روایات آمده است که «هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ؟» آیا دین غیر از محبت چیز دیگری است؟

در علم روز هم به اثبات رسیده است که محبت، کلید تربیت انسان است. چنان‌که در بین مکاتب اخلاقی و تربیتی، مکتب محبت، مکتبی زاینده و بارور است که سریع‌ترین طریق در هدایت و تربیت آدمی بوده و بیشترین تأثیری بر جای می‌دهد. ما در این پژوهش بر آنیم که نقش و کارکرد محبت و مهرورزیدن به انسان‌ها و دیگر هم‌نوعان را در انتقال مفاهیم و آموزه‌های دینی را از منظر آیات قرآن و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) تبیین و تشریح نماییم.

قابل ذکر است که منظور ما از «نقش مهرورزی» در اصل همان «اهمیت» و «جایگاه» آن است.

۲,۱. بیان اهمیت و ضرورت مسأله‌ی تحقیق

خانواده، مسجد، مراکز تعلیم و تربیت مانند مدرسه و دانشگاه، رسانه، همه و همه جایگاهی بس رفیع در انتقال مفاهیم دینی دارند. یکی از موضوعاتی که بیشتر مورد غفلت قرار می‌گیرد، روش‌های «تربیت دینی» بر اساس آموزه‌های اسلامی است. برای همین، خروجی جوامع تربیتی تناسب چندانی با آنچه که اسلام به آن توصیه نموده ندارد. نوجوانان و جوانان امروزی کم‌تر بر اساس نظام تربیتی اسلام پرورش می‌یابند. موضوع پرورش نسل مؤمن و معتقد به مبانی عقیدتی دین مبین اسلام از جمله مقولاتی است که ذهن بسیاری از دلسوزان را به خود مشغول کرده، اما برخی این نکته را فراموش کرده‌اند که در این‌باره نباید براساس سلیقه‌ی شخصی عمل نمود، بلکه باید دید که نظر قرآن و سنت چیست و چه چیزی را به ما سفارش نموده‌است. به دلیل انگیزه‌ای که این‌جانب در مسایل تربیتی و پرورشی به خصوص در برخورد با نوجوانان و جوانان داشتم، همواره به دنبال جواب این پرسش بوده‌ام که «راهکار اسلام برای تربیت دینی چیست؟»

باتوجه به هم‌راستا بودن حرفه‌ام با جواب این سؤال، ابتدا اهمیت مسأله برای خودم روشن شد و سپس با بررسی‌های مختلفی که در باب انتخاب مسأله‌ی رساله داشته‌ام، اهمیت و ضرورت پرداختن به مسأله‌ی «نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی» را برای تربیت نسلی مؤمن و مؤدب آداب اسلامی و پرورش‌یافته در دامان پدران، مادران، مربیان و معلمان که خود درجات بالای «حب عبودی» را کسب کرده‌اند و نظام تربیتی اسلام را به خوبی شناخته‌اند را بازگو نمایم.

همان‌طور که می‌دانیم دین اسلام که سراسر «رحمت» و «عطوفت» و حامل پیام «محبت» و «مهربانی» است در میان تبلیغات ناجوان‌مردانه‌ی دشمنش به خشونت و خون‌ریزی و امثال این تعابیر متهم می‌شود و چه هزینه‌ها که در دنیای رسانه و اطلاعات به خاطر خدشه‌دار نمودن چهره‌ی رحمانی اسلام نمی‌شود تا بدین‌وسیله از گرایش غیرمسلمانان به اسلام جلوگیری کنند.

در این مجال باتوجه به اهمیت و جایگاه «مهرورزی» در دین اسلام و نیز با عنایت به ضرورت بررسی راهکارهای فراگیرشدن «محبت توحیدی» در بین جوامع مسلمان و حتی غیرمسلمان برآن شدم تا با جست‌وجو در آثاری که با محوریت «مهرورزی» از نگاه قرآن و سنت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام) نوشته شده، نقش آن را در انتقال مفاهیم دینی پیداکنم و راهکارهای کاربردی و مطابق با مقتضیات زمان را معرفی نمایم تا مخاطبین اصلی این تحقیق یعنی افرادی به نوعی با موضوع تعلیم و تربیت و تبلیغ دین سروکار دارند، بتوانند از نتایج به‌دست آمده کمال استفاده را نمایند.

۳,۱. پیشینه‌ی تحقیق

در بررسی کتب، مقالات و مطالبی که پیرامون روش‌های تربیت اخلاقی، روش مهرورزی، سیره‌ی رفتاری و نظام تبلیغی اسلام نوشته شده است به این نتیجه رسیدم که در اکثر آن‌ها یا فقط سنت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بررسی شده و یا سنت یکایک اهل بیت (علیهم‌السلام) به صورت جداگانه بررسی شده است که در این زمینه به نظر می‌رسد پژوهش جامعی که هم سیره‌ی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را دربر داشته باشد و هم به روش (های) اهل بیت (علیهم‌السلام) بپردازد مورد نیاز و ضروری است.

پژوهش‌ها و رساله‌هایی که در رابطه با مسأله‌ی پژوهش حاضر انجام شده به شرح ذیل می‌باشد:

۱. «مهرورزی اجتماعی از دیدگاه قرآن و روایات»

دانشگاه: جامعه المصطفی

بخشی از این تحقیق به مفهوم‌شناسی حقیقت مهرورزی، انواع مهرورزی، ضرورت زندگی اجتماعی در پرتو مهرورزی و جایگاه مهرورزی در ادیان آسمانی و جوامع بشری اختصاص دارد و معیارهای مهرورزی در اسلام از دیدگاه قرآن و روایات بررسی شده است و مطالبی پیرامون عوامل پیدایش و پایداری مهرورزی و همچنین موانع پیدایش و آفت‌های مهرورزی با استفاده از قرآن و روایات بیان شده است. احکام و آثار مثبت و منفی مهرورزی و بررسی شبهاتی که بر مسلمانان و دین اسلام وارد شده از دیگر موضوعات این رساله به شمار رفته است.

تفاوت عمده‌ی پژوهش فوق با تحقیق حاضر در بحث انتقال مفاهیم دینی است. یعنی نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی در رساله‌ی فوق مورد نظر نبوده و فقط اصل مهرورزی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. «محبت و مهرورزی در اسلام»

پژوهشگر: احمدی، فاطمه

دانشگاه: باقرالعلوم (علیه‌السلام)

محبت رابطه‌ای است وجودی که هر کس آن را در وجود خویش می‌یابد و اصلی‌ترین برنامه تکامل انسان است و از آنجا که مؤثرترین عنصر پرورش انسان‌های شایسته و کارآمدترین ابزار پیش‌برد اهداف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است، در آیات و روایات بسیار مهم تلقی شده است. محبت از حیث مدرکات به محبت «وهمی» و «خیالی» و «عقلی» تقسیم شده است و از نگاهی دیگر به محبت «کاذب»، «مجازی» و «حقیقی». همچنین برای محبت درجاتی است که متناسب با معرفت و شناخت

افراد متفاوت است. نظر به ضرورت محبت به سایرین و تأکید دین مبین اسلام بر آن، به بیان شیوه‌های ابراز محبت والدین، همسر، فرزندان، دوستان و خویشان، همسایگان و برادران دینی پرداخته‌است. و آنچه مشترک در همه این سطوح است اخلاق، ادب، احترام و تکریم و رعایت حقوق آنهاست. در پژوهش فوق نیز به اصل محبت پرداخته شده و درباره‌ی رابطه‌ی محبت با انتقال مفاهیم دینی سخنی به میان نیامده‌است.

۳. «پژوهشی در حب و بغض از دیدگاه قرآن و حدیث»

نویسنده: پاسخا، شهرزاد

دانشگاه: دانشگاه آزاد اسلامی تهران (واحد شمال)

این تحقیق شامل: تعریف محبت، حبّ خدای سبحان، راه حصول حب الهی، شرح تفصیلی طریق و کیفیت سیر الی‌الله، محبت خدا بر بندگان خود، حب متقابل خدا به بنده، نشانه‌های دوستی بنده به خداوند، محبت در تشیع، محبت غیر انسان، محبت بین انسان‌ها، تعریف بغض، زبان‌های بغض، عوامل بغض و عداوت، بغض واجب، تبری، بغض دنیا، بغض شیطان با انسان می‌باشد. در این تحقیق اشاره‌ای به رابطه‌ی محبت و انتقال مفاهیم دینی نشده‌است و پیرامون محبت و بغض مطالب گردآوری شده است.

۴. «حب، اقسام و مظاهر آن در قرآن و حدیث»

نویسنده: طاهری، زهرا

دانشگاه: اصول الدین

این رساله در سه بخش تدوین یافته‌است؛ بخش اول شامل: بررسی لغوی و اصطلاحی حب و سایر واژه‌ها و ارکان اصلی محبت می‌باشد. در بخش دوم، مصادیق حب ممدوح که شامل: محبت خدا، محبت معصومین (علیهم السلام) و نیز محبت به پدر و مادر، خویشاوندان، برادران دینی است مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل دوم، مصادیق حب مذموم که مظاهر آن مانند مال و تجارت، همسر و فرزند، مقام و قدرت و... نیز دوستی با دشمنان خدا بررسی شده‌است. بخش سوم، به شناخت موانع محبت ممدوح و راه‌های زدودن آن موانع اختصاص دارد.

در این پایان‌نامه فقط به عنصر محبت پرداخته شده و اشاره‌ای به نقش محبت در انتقال مفاهیم دینی نشده‌است.

۵. «محبت از دیدگاه قرآن و حدیث»

نویسنده: حبیبی، اکرم

دانشگاه: آزاد اسلامی کرج

این پژوهش شامل هفت فصل با این مباحث است: فصل اول، کلیات: معنای لغوی محبت، تعریف محبت، اقسام و منشأ محبت، مراتب محبت؛ فصل دوم، محبت خداوند به بندگان: معنای محبت خداوند به بندگان، شواهد محبت خداوند به بندگان؛ فصل سوم، محرومان از محبت الهی؛ فصل چهارم، محبت بنده نسبت به خدا؛ فصل پنجم، محبت نسبت به غیر از خدا؛ فصل ششم، نقش تعیین کننده‌ی محبت؛ فصل هفتم، محبت در ادعیه و زیارات.

مطالب پژوهش فوق مربوط به عنصر محبت است و از دیدگاه قرآن و سنت به نقش آن در انتقال مفاهیم دینی پرداخته است.

۶. «محبت در قرآن و عرفان اسلامی»

نویسنده: غفاری آشتیانی، اعظم

دانشگاه: دانشگاه تهران

هدف این پژوهش موضوع محبت است و این که محبت خداوند چگونه شامل حال انسان می‌شود و چگونه می‌شود که از راه محبت به قرب الهی رسید و این که آیا این محبت متقابل است یا نه. نتیجه این پژوهش نشان داد که اولاً محبت در سرشت و فطرت همه انسان‌ها به ودیعه نهاده شده است و این که خداوند جهان را نیافرید مگر از روی محبت و راه رسیدن به حبّ الهی، حبّ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت ایشان (علیهم السلام) است.

بررسی نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی در پژوهش فوق مورد بررسی قرارنگرفته است.

۷. «محبت و مودت از دیدگاه قرآن و عرفان و اخلاق اسلامی»

نویسنده: صمدحسینی، مریم

دانشگاه: آزاد اسلامی تهران

این پایان‌نامه‌ی مشتمل بر چهار فصل با این موضوعات است: فصل اول، مفهوم و مدلول محبت؛ فصل دوم، محبت و مودت از دیدگاه قرآن؛ فصل سوم، محبت و مودت از دیدگاه سنت؛ فصل چهارم، محبت و مودت از دیدگاه عرفان و اخلاق اسلامی.

بررسی نقش مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی در پژوهش فوق مورد بررسی قرارنگرفته است.

۸. «محبت خدا از نظر اسلام و مسیحیت»

نویسنده: زاهدیان فرد، زهره

دانشگاه: اصول الدین

کلیات این رساله شامل مباحث مقدماتی و تبیین عنوان و واژه شناسی لغت محبت می‌باشد که این واژه در فرهنگ‌ها و از نظر مفسران و فرهیختگان بررسی گردیده و سپس به تبیین سابقه بحث و اهمیت مقایسه‌ی مطلب محبت در بین ادیان مسیحیت و اسلام پرداخته شده‌است. بخش دوم: محبت به خدا از نظر اسلام. بخش سوم: محبت از نظر مسیحیت. در بخش چهارم: با مقایسه‌ی دو فصل پیش، رابطه‌ی ایمان و عقل در اسلام و اثرات محبت در ایمان و عمل بیان شده و این که محبت خدا از نظر اسلام در اصول دین و فروع دین و اخلاقیات مطرح می‌شود ولی محبت خدا از نظر مسیحیت تنها در اصول اعتقادات آنها مطرح گردیده است.

از مطالبی که ذکر شد می‌توان فهمید که موضوع محبت از نظر اسلام و مسیحیت موضوع اصلی پژوهش فوق بوده‌است و نقش محبت و مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی مورد بررسی قرار نگرفته است.

۹. «مهرورزی و قاطعیت در سیره‌ی پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله)»

نویسنده: سالاری حاجی آبادی، هادی

دانشگاه: اصول الدین قم

چکیده:

بررسی شیوه‌های تبلیغی پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و علی‌الخصوص روش مهرورزی و محبت (به عنوان شاخصه‌ی موفقیت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در گسترش سریع اسلام)، هدف این پژوهش است. تا بر اساس آن روش‌ها، زمینه‌ی بهتر و مناسب‌تر تاثیرگذاری تبلیغ برای مربیان و مبلغان فراهم گردد. همچنین با استفاده از کتب سیره و تاریخ اسلام، سعی شده است مصادیق عملی از سیره حضرت بیان شده و ضمن توصیف و تحلیل آن، مبانی و اصول حاکم بر سیره‌ی تبلیغی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در باب مهرورزی و قاطعیت، کشف و تبیین گردد. با جمع بندی مجموع مباحث این پژوهش به این دست می‌یابیم که آئین و شریعت پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بر پایه‌ی مهرورزی و عطف با مردم بوده و روش آن حضرت در تعامل با مردم بر مبنای مدارا و مسالمت با آحاد جامعه پایه‌گذاری شده است؛ اما این محبت و عطف بر اساس ضوابط و مبانی استوار بوده به طوری که در اصول و مبانی و ضروریات دینی، اجرای حدود الهی، برخورد با متجاوزین و مجرمین کمال قاطعیت و صلابت را در دستور کار خود قرار داده و هیچ گونه نرمی و مدارا نشان نداده است.

لازم می‌دانم این نکته را تذکر دهم که پژوهش فوق، جرقه‌ی اولیه‌ی موضوع رساله‌ی اینجانب بوده‌است و یکی از پیشنهادهای ذکر شده در انتهای پایان‌نامه‌ی جناب آقای سالاری حاجی آبادی بررسی مهر و محبت در تبلیغ اسلامی بوده است که با مشاوره‌ی استاد راهنما به موضوع حاضر تبدیل شده‌است. البته یکی از تفاوت‌های موجود بین دو پایان‌نامه این است که ایشان مطالب خود را صرفاً با موضوع مهرورزی و قاطعیت در سیره‌ی نبوی گردآورده‌است ولی در پایان‌نامه‌ی اینجانب به جز سیره‌ی پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) سنت اهل بیت (علیهم‌السلام) نیز مورد بررسی قرار گرفته‌است.

و اما کتاب‌هایی که در زمینه‌ی مهرورزی نوشته شده‌است عبارتند از:

۱. «آئین مهرورزی» که توسط آقای محمدرضا کاشفی تألیف شده‌است. محبت به عنوان یک نیاز روانی در رفتار انسان نقش اساسی و مؤثری ایفا می‌کند و از آن جا که نحوه‌ی بروز و رشد آن، هنر است به دانش و کوشش نیاز دارد. اثر حاضر به تبیین جنبه‌های مختلف مهر و محبت پرداخته و ابعاد نظری و علمی و هم‌چنین راه‌های عملی آن را مورد بحث قرار داده‌است. «تئوری محبت»، «محبت به خداوند سبحان»، «محبت به حضرت رسول و اهل بیت (علیهم‌السلام)»، «محبت به دوست»، «محبت به همسر»، «محبت به فرزند» و «محبت به پدر و مادر» از عناوین این کتاب هستند. این کتاب منبع مهمی در شکل‌دهی مطالب رساله‌ی حاضر و نیز در معرفی راه‌بردهای محبت و مهرورزی به دیگران بوده و استفاده‌ی خوبی از روش تدوین این کتاب نموده‌ام. البته تفاوت موضوع کتاب فوق با رساله‌ی اینجانب در زمینه‌ی تبلیغ دین و بستر مهرورزی برای انتقال مفاهیم دینی به‌طور کلی در بررسی مطالب کتاب قابل مشاهده‌است.

۲. «فرهنگ مهرورزی» که توسط آقای حسین انصاریان به رشته‌ی تحریر درآمده‌است. این کتاب پژوهشی است درباره مؤلفه‌های مهرورزی و مهر و محبت از دیدگاه آیات و روایات و سیره اولیای الهی. در این نوشتار تلاش شده‌است با توجه به زوایای مختلف حیات انسانی، ارزش مهر و مهرورزی در اسلام تبیین شده تا شیوه‌ی نگرش انسان به حیات مادی و معنوی از طریق دریچه‌ی مهر و عطوفت تنظیم گردد. نویسنده با تحقیق در متون اسلامی به زوایای مختلف مهرورزی درآموزه‌های قرآن و سنت پرداخته و اهمیت و جایگاه مهرورزی، عوامل مهرورزی، مهرورزی حق تعالی نسبت به بندگان، مهرورزی در سیره انبیاء و ائمه (علیهم‌السلام) و آثار شگفت‌انگیز مهرورزی در قیامت را بررسی نموده‌است.

نگارنده خدا و اهل بیت (علیهم السلام) را معشوق واقعی و مثبت خوانده و برای چنین عشق و محبتی ارزشی فوق العاده قایل شده و آثار مهرورزی به اهل بیت (علیهم السلام) را بررسی نموده و به آثار شگفت‌انگیز محبت راستین نسبت به دیگران اشاره می‌کند.

این کتاب حجم بالایی از مطالب را با موضوع مهرورزی از نگاه قرآن و سنت جمع‌آوری نموده است ولی تفاوت عمده‌ی این کتاب با این پایان‌نامه در بحث انتقال مفاهیم دینی است که نگارنده‌ی کتاب اشاراتی کوتاه به ارتباط مهرورزی با تبلیغ اسلامی نموده است.

در نتیجه:

با توجه به مطالعه‌ی کتب، مقالات و مطالب مرتبط با موضوع «مهرورزی و نقش آن در تبلیغ دین» این چنین به نظر می‌رسد که این پژوهش در نوع خود منحصر به فرد باشد. امید است بتوانم در انتقال مطلب به صورت فشرده و جامع در زمینه‌ی مورد بحث توفیق لازم را به دست آورم. ان شاء الله.

۴,۱. پرسش تحقیق

سؤال اصلی:

- نقش و تأثیر مهرورزی و محبت به دیگران در انتقال مفاهیم و آموزه‌های دینی از نگاه قرآن و سنت چیست؟

سؤالات فرعی:

۱. راهکارهای نهادینه‌کردن مهرورزی در انتقال مفاهیم دینی کدام است؟
۲. آیا نظام تربیتی اسلام بر پایه‌ی مهرورزی به دیگر هم‌نوعان استوار است؟
۳. چگونه می‌توان از طریق مهرورزی نسلی مؤمن و باتقوا تربیت کرد؟

۵,۱. فرضیه‌ی پژوهش

۱. «محبت» و «مهرورزی» خمیرمایه‌ی نظام تربیتی اسلام است.
۲. بدون «محبت» به هم‌نوعان نمی‌توان مفاهیم دینی را به درستی به مخاطب منتقل کرد.
۳. می‌توان ادعا کرد که بدون چاشنی مهر و عطوفت، تأثیر تربیت در مخاطب، اندک و بسی دیرتر صورت می‌پذیرد.
۴. نقش و تأثیر مهرورزی در هدایت و تربیت دیگر انسان‌ها کلیدی و بسیار مهم است.

۶.۱. روش تحقیق

روش این پژوهش، کتابخانه‌ای با رویکرد تحلیلی و توصیفی است. برای رسیدن به اهداف پژوهش و جواب دادن به پرسش‌های اصلی و فرعی و هم‌چنین فرضیه‌ی مطرح شده از سندکاوی به صورت تحلیل سند نیز سود جست‌ه‌ایم.

۷.۱. تعریف مصطلحات

۱،۷،۱. «حُب» و «محبّت»:

[حُب ب]: مهر، دوستی، ودّ، وداد، مودّت، محبت، دوست داشتن.^۱

[حُب ب]: بازی کردن، بازی کردن با عشق و محبت، در آغوش کشیدن، عشق ورزیدن.^۲

حُب در لغت، مصدر فعل «حَبَّ يَحِبُّ» است که از جمله به معنای لزوم و ثبات و نیز دوستی و کشش نفس به سوی چیزی خواستنی است و این معنا از همان لزوم و ثبات اخذ شده است.^۳ در مفردات راغب^۴ در ذیل واژه حَبَّ آمده است: حَبَّ، یعنی محبوب و به شدّت دوست داشتنی. حَبِيتَ فلاناً: گفته‌اند معنی آن در اصل این است که در مرکز جان و دلش جای گرفتم و قلب و دلش را شیفته خود کردم.

أَحْبَبتَ فلاناً: یعنی دلم را جای محبّتش قرار دادم ولی در عرف سخن و گفتگوی متعارف واژه‌ی محبوب به جای کلمه‌ی محبّ (یعنی دوست‌دار) قرار گرفته و هم‌چنین حَبِيتَ بجای أَحْبَبتَ بکار می‌رود. در فرهنگ معین^۵ در ذیل واژه‌ی «محبّت» چنین آمده است:

محبّت (مَحَبَّة) [ع: محبة] (مصدر م) دوست داشتن، دوستی و دوستداری
علامه طباطبایی (رضوان الله تعالی علیه) می‌فرماید:

«یکی از معانی وجدانی که با آن سروکار داریم معنی «حُب» است که آن را در خوراک و زن و مال و جاه و علم به کار می‌بریم و می‌گوییم: فلان غذا را دوست دارم، زن را دوست دارم، مال و جاه و علم را دوست دارم. غذا را دوست دارد چون موجب کمال جسم است؛ هم‌چنین علاقه‌ی انسان به مال و جاه و علم نیز علاقه به کمال است.

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۳۰ ش، ج ۱۷، ص ۱۸۳.

۲. همان، ص ۱۸۴.

۳. اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح: تاج اللغه و صحاح العربیه، چاپ احمد عبدالغفور عطار، قاهره ۱۳۷۶.

۴. اصفهانی، راغب، معجم مفردات الفاظ القرآن، چاپ دوم، انتشارات مرتضوی، تهران ۱۳۷۶، ص ۱۰۳.

۵. معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ نوزدهم، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۱، ج ۳، ص ۳۸۹۲.

بنابراین حبّ و دوستی عبارت است از: تعلق وجودی و جذب خاص شعوری بین علتی که انسان را به کمال می‌رساند و بین معلول تکامل‌یافته؛ حال فرق نمی‌کند که این علت غذایی باشد که انسان می‌خورد یا بهره و لذتی باشد که از زن می‌برد یا مالی باشد که در آن تصرف می‌کند یا اعتباری که از آن استفاده می‌نماید یا معلم و آموزگاری که از آن دانش می‌آموزد.^۱

صدرالمتألهین محبت را این گونه تعریف می‌کند:

«محبت» عبارت است از ابتهاج به شیء یا از شیءای که موافق با طبیعت انسان است اعم از این که آن شیء یک امر عقلی باشد یا حسی حقیقی باشد یا ظنی.^۲

«محبت» عبارت است از احساس میل نسبت به چیزی که برای انسان، لذت‌بخش است.^۳

از نظر راغب «محبت» یعنی: «اراده آنچه را که می‌بینی و یا می‌پنداری خیر است.» و «بغض» خلاف محبت است. «بغض» یعنی: «تنفر و انزجار نفسانی و روحی از چیزی که به دوری از آن می‌انجامد.»

وی اضافه می‌کند: محبت بر سه وجه است:

۱. محبت برای خرسند شدن و لذت بردن؛

۲. محبتی که بر پایه بهره مندی معنوی است؛

۳. محبت بر اساس فضل و بزرگی.^۴

۱، ۱، ۷، ۱. بررسی اقسام «محبت»

در تعاریفی که از «محبت» و «مهرورزی» شده است ریشه‌ی «محبت» را باید در معرفت و شناخت جست. به همین دلیل به حسب قوای ادراکی که اسباب شناخت هستند، محبت دارای اقسامی است:

۱. حسی یا طبیعی؛

۲. خیالی؛

۳. عقلی.

الف- محبت حسی یا طبیعی

محبت حسی حالتی است که بر اثر ملایمت و به‌وسیله‌ی یکی از قوای حسی در انسان پدید می‌آید.

بنابراین پنج نوع محبت حسی در موجودات وجود دارد:

(۱) قوه‌ی باصره؛

(۲) قوه‌ی سامعه؛

۳. نک: طباطبائی، سیدمحمدحسین، میزان فی تفسیرالقرآن، چاپ سوم؛ مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۹۳ هـ.ق، ج ۱، صص ۴۱۰ تا ۴۱۱.

۳. صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، اسفار، چاپ قدیم، بی‌جا، بی‌تا، ج ۲، صص ۱۶۱ و ۱۶۲.

۳. محمدی ری شهری، محمد، دوستی در قرآن و حدیث، ترجمه سیدحسن اسلامی، اول، دارالحدیث، قم، ۱۳۷۹، صص ۲۳.

۴. اصفهانی، راغب، معجم مفردات الفاظ القرآن، صص ۱۰۴.